CPU
Centar za politike i upravljanje
Centre for Policy and Governance

BIJELI PAPIR CIRKULARNE EKONOMIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

CENTAR ZA POLITIKE I UPRAVLJANJE | APRIL 2022

IZVRŠNI SAŽETAK

Zašto cirkularna ekonomija?

Upotreba prirodnih materijala u svijetu kontinuirano raste. Sa postojećim stopama ekonomskog rasta i rasta populacije, globalna ekonomija će 2050. godine potraživati ukupne resurse za koje su potrebne tri naše planete. Trenutni rast potražnje, ograničenost ponude pojedinih resursa te narušeni lanci opskrbe uzrokuju značajan rast cijena i prijete novom ekonomskom krizom, što dodatno ukazuje na činjenicu da su modeli korištenja resursa, daleko od održivih te potencijalni uzrok nestabilnosti.

Da bi se spriječilo da ubrzana potrošnja resursa prouzrokuje katastrofalne posljedice po čovječanstvo, društva i ekonomije širom svijeta prolaze kroz strukturalne promjene u cilju smanjenja svog utjecaja na prirodu (u skladu sa obavezama preuzetim u sklopu Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama, koje su potvrđene klimatskim paktom u Glasgowu 2021. godine). Zelenim dogovorom 2020. godine, EU je borbu protiv klimatskih promjena stavila u epicentar dugoročnih razvojnih planova, obavezujući se da postane karbon neutralan kontinent do 2050. godine. Tranzicija ka cirkularnoj ekonomiji bitan je element ovog plana.

Šta je cirkularna ekonomija?

Cirkularna ekonomija je koncept koji ima za cilj razdvajanje ekonomske aktivnosti od potrošnje resursa, tj. postizanje ekonomije sa „nula otpada". Za razliku od ekstrakcionog industrijskog modela „uzmi – koristi – baci", cirkularna ekonomija bazira se na modelu „smanji – popravi – ponovo koristi – recikliraj". Često se cirkularna ekonomija pogrešno poistovjećuje sa upravljanjem otpadom, tj. recikliranjem, koje je samo posljednja faza u životnom ciklusu proizvoda, dok ovaj koncept podrazumijeva sprečavanje nastanka otpada i zagađivanja u svim fazama životnog vijeka.

Pored koristi po okoliš, cirkularna ekonomija ima veliki potencijal za kreiranje ekonomskih i društvenih vrijednosti. Accenture procjenjuje da CE na globalnom nivou može kreirati vrijednost od oko četiri biliona eura do 2030. godine. Transformacija ka CE unutar EU ima potencijal da doprinese rastu BDP-a u EU za dodatnih 11% do 2030. godine, odnosno 27% do 2050. godine. Poslovni modeli za kreiranje cirkularne vrijednosti su predstavljeni u narednoj tabeli.

Pet poslovnih modela za kreiranje cirkularne vrijednosti

CIRKULARNI INPUTI	PLATFORME ZA DIJELJENJE	PROIZVOD KAO USLUGA	PRODUŽENJE KORIŠTENJA PROIZVODA	POVRAT RESURSA
Inputi koji se mogu reciklirati upotrebljavaju se u proizvodnom procesu doprinoseći djelimičnom ili potpunom smanjenju otpada (npr. obnovljiva energija i inovativni materijali)	Stopa upotrebe proizvoda optimizira se putem zajedničkog vlasništva, pristupa i korištenja, često uz pomoć digitalnih tehnologija (npr. vozila, smještaj, radni prostor, oprema i sl.)	Preduzeće zadržava vlasništvo nad proizvodom i prodaje njegove koristi kao uslugu putem pretplate ili iznajmljivanja, ujedno zadržava odgovornost za održavanje proizvoda i tretman na kraju životnog vijeka	Životni vijek proizvoda produžava se putem dizajna, popravkama, korištenjem komponenti, unapređenjem proizvoda te kasnijom prodajom na sekundarnom tržištu	Vrijednost materijala ili energije zadržava se putem prikupljanja i obrade nakon korištenja proizvoda recikliranjem, korištenjem za proizvodnju proizvoda veće vrijednosti (*upcycling*) ili proizvoda manje vrijednosti (*downcycling*)

Regionalna perspektiva

Usvajanjem Zelene agende za Zapadni Balkan 2020. godine, zemlje Zapadnog Balkana prihvatile su Evropski zeleni dogovor (ili njegove ključne elemente), gdje su se obavezale za provođenje mjera i poštovanje mjera u pet oblasti, od kojih je jedna i cirkularna ekonomija. Za male, otvorene ekonomije zapadnog Balkana, bliske susjede EU, globalnog lidera klimatskih inicijativa, pristup tržištu EU i očekivana finansijska pomoć EU presudno će zavisiti od napretka u tranziciji ka zelenoj ekonomiji. EU je najveći trgovinski partner svim zemljama Zapadnog Balkana, sa učešćem 70% od ukupne trgovinske razmjene regiona.[1]

Transformacija resursno intenzivne industrije balkanskih zemalja ka zelenoj i cirkularnoj ekonomiji nije jednostavan zadatak. Smeđe industrije imaju dugu tradiciju, zapošljavaju značajan dio radne snage, a imaju i razvijene lance vrijednosti i tržišnu infrastrukturu. Jeftine primarne sirovine, kada se ne uključe troškovi eksternalija, u kombinaciji s relativno jeftinom radnom snagom osiguravaju regionu komparativnu prednost u mnogim sektorima te privlače strane investicije.[2]

Početne pretpostavke za cirkularnu ekonomiju u BiH

Kao resursno intenzivna ekonomija, BiH ima potencijal da primjenom modela cirkularne ekonomije ostvari značajne ekonomske koristi. U 2019. godini u BiH je prosječno utrošeno 11,5 tona prirodnih resursa po stanovniku, u odnosu na EU prosjek od 14,5 tona po stanovniku. Produktivnost resursa (odnos BDP-a i domaće potrošnje materijala) u BiH (0,9) znatno je manja od EU prosjeka (2,2). U BiH se 2,2% generiranog otpada preradi, dok je izvoz neopasnog otpada blizu 28 puta veći od uvoza. Iako ne postoji sistemski pristup CE u BiH, u posljednje vrijeme evidentan je porast inicijativa za promoviranje i poticanje CE u BiH, uključujući i kreiranje strateško-regulatornog okvira.

Niz preduzeća u BiH u većoj ili manjoj mjeri u svom poslovanju imaju elemente cirkularnosti, što ukazuje na činjenicu da neke od pretpostavki za napredak u ovoj oblasti postoje. U „Studiji slučajeva primjene poslovnih modela cirkularne ekonomije u BiH“, koja je provedena u okviru ovog projekta, identificirano je niz primjera preduzeća koja provode cirkularne aktivnosti. Pojedine kompanije prepoznale su CE kao primarni biznis model (npr. Lucius, Kudces.ba, projekt BioDizajn), druge kompanije s CE nadopunjuju svoj postojeći komplementarni biznis (npr. Aida Commerce, NextBike), dok pojedine kompanije zbog povezanosti s međunarodnim tržištima i vlasnicima slijede napredne modele, pa tako i u pogledu CE (npr. Natron-Hayat, Lukavac Cement).

Barijere i poticaji za razvoj cirkularne ekonomije u BiH

Tranziciju ka CE ometaju postojeći „linearni“ propisi, tržišta, investicioni alati i prakse. Ove barijere sprečavaju ekonomiju da odrazi stvarnu cijenu negativnih utjecaja na okoliš u tržišnoj cijeni roba i usluga. U sklopu ovog istraživanja analizirane su grupe barijera za razvoj CE u BiH (regulatorne, finansijske, organizacijske, tehnološke i barijere vezane za potrošače).

Uzimajući u obzir dobre prakse u EU te specifičnosti bosanskohercegovačke ekonomije, identificirali smo niz poticaja za cirkularnu ekonomiju primjenjivih u BiH koji trebaju imati za cilj kreiranje vrijednosti, smanjenje rizika i unapređenje konkurentnosti lanaca opskrbe CE. Donosioci odluka trebaju kreirati i implementirati poticaje srazmjerno željenom utjecaju, veličini, obimu i vremenu implementacije.

Prioritetne grupe poticaja detaljno analizirane u Bijelom papiru uključuju:

1. Unapređenje propisa koji reguliraju cirkularnu ekonomiju
2. Fiskalne poticaje za cirkularnu ekonomiju
3. Uvođenje pune cijene troškova upravljanja otpadom
4. Zelene javne nabavke
5. Programe edukacije i podizanja svijesti, motiviranje potrošača na održivu potrošnju.

Podržano grantom Fonda otvoreno društvo BiH. Cijela publikacija je dostupna na: www.cpu.org.ba/publikacije/bpce.

[1] Svjetska banka, Western Balkans regular economic report – Greening the recovery, 2021

[2] Ibid